

Հարգելի՛ ընթերցող,

Արցախի Երիտասարդ Գիտնականների և Մասնագետների Միավորման (ԱԵԳՄՄ) նախագիծ հանդիսացող **Արցախի Էլեկտրոնային Գրադարանի** կայքում տեղադրվում են Արցախի վերաբերյալ գիտավերլուծական, ճանաչողական և գեղարվեստական նյութեր՝ հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն լեզուներով: Նյութերը կարող եք ներբեռնել ԱՆՎՃԱՐ:

Էլեկտրոնային գրադարանի նյութերն այլ կայքերում տեղադրելու համար պետք է ստանալ ԱԵԳՄՄ-ի թույլտվությունը և նշել անհրաժեշտ տվյալները:

Շնորհակալություն ենք հայտնում բոլոր հեղինակներին և հրատարակիչներին՝ աշխատանքների էլեկտրոնային տարբերակները կայքում տեղադրելու թույլտվության համար:

Уважаемый читатель!

На сайте **Электронной библиотеки Арцаха**, являющейся проектом **Объединения Молодых Учёных и Специалистов Арцаха (ОМУСА)**, размещаются научно-аналитические, познавательные и художественные материалы об Арцахе на армянском, русском и английском языках. Материалы можете скачать БЕСПЛАТНО.

Для того, чтобы размещать любой материал Электронной библиотеки на другом сайте, вы должны сначала получить разрешение ОМУСА и указать необходимые данные.

Мы благодарим всех авторов и издателей за разрешение размещать электронные версии своих работ на этом сайте.

Dear reader,

The Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh (UYSSA) presents its project - **Artsakh E-Library** website, where you can find and download for FREE scientific and research, cognitive and literary materials on Artsakh in Armenian, Russian and English languages.

If re-using any material from our site you have first to get the UYSSA approval and specify the required data.

We thank all the authors and publishers for giving permission to place the electronic versions of their works on this website.

Մեր տվյալները – Наши контакты - Our contacts

Site: <http://artsakhib.am/>

E-mail: info@artsakhib.am

Facebook: <https://www.facebook.com/www.artsakhib.am/>

ВКонтакте: <https://vk.com/artsakhiblibrary>

Twitter: <https://twitter.com/ArtsakhELibrary>

ՊՄԳ 8421

Ը 661

Կազմող՝ Գ. Ն. Երզնկյան

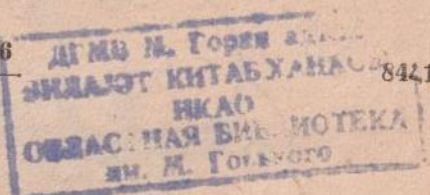
Ալեքսանդր Շիրվանզադե

Պատմվածքներ (Կազմ.՝ Գ. Ն. Երզնկյան), Երևան, 1986.---
175 էջ:

Ը 661 Ժողովածուն ընդգրկում է հեղինակի լավագույն պատմվածքների մի շարք: Իրանցում պարզ երևում է գրողի մարդասիրությունը, հայրենասիրությունը, նրա առնչությունը ստորաբարձության, շոգորրթության, մարզու ստոր արարքների նկատմամբ:

4702080100 (51) 206 1986

702 (01) 1986

Александр Ширванзаде
РАССКАЗЫ
(на армянском языке)
Издательство «Луиc»
Ереван—1986

© «Լույս» հրատարակչություն, Կազմելու համար, 1986

73397

ՆՈՐԵՐԻՑ ՄԵԿԸ

Պատկեր

Օրը մթնեց: Մանր, վշտալի օր. նա անցավ... Գիշեր է, կլուսանա, արեղակը դուրս կգա, և դարձյալ կսկսվի նույն տաղակությունը, նույն ձանձրալի կյանքը, որն ահա ուղիղ հինգ տարի է նրան մաշում է: Անհնարին է այդպես շարունակել, այդ արգեն շափաղանցություն է, ստորություն է և, վերջապես, անբարոյականություն է: Գտն է այդ ճշմարտությունը, բայց ճշմարտություն է, և, վերջապես, ժամանակն է ուղիղ նախև առաջ ճշմարտության երեսին: Հարց. ի՞նչ է անում նա, ո՞ւր է գնում, ինչու՞ համար է ապրում: Գտել է. խնդիրը հենց այդ շորս բառերի մեջ է կայանում: «Ինչու՞ համար է ապրում», այսինքն, ի՞նչ է նրա գոյության նպատակը: Մի՞թե միայն ապրելը: Բայց լոկ ապրելն, արդյոք, կարո՞ղ է բարոյական մարդու կյանքի նպատակ լինել:— Ոչ: Ապրել միայն ապրելու համար— այդ ստոր և զրվելի կյանքն է, որ արժանի է միայն անբան կենդանուն: Բայց ի՞նչ ասել է կյանքի նպատակ:— Նա մարդկային գոյության հենարանն է: Սուտ է, որ ասում են, թե կան մարդիկ առանց նպատակի: Նա չի հավատում: Աննպատակ կյանքը մահ է: Հարուստի և աղքատի, տգետի և իմաստունի, բարոյական մարդու և անբարոյականի կյանքն ունի որևէ

հենարան: Ամեն մարդ ձգտում է հասնել յուր ցանկացածին, և ահա այդ ցանկացածին հասնելու հույսն է, որ պահում է յուրաքանչյուրի գոյությունը: Հակառակ դեպքում, նա չի կարող ապրել, կանհետանա, կշոգիանա յուր անբովանդակ կյանքի անբովանդակ տարածության մեջ: Բայց ի՞նչ է նա:— Ոչինչ. դատարկ տարածություն, կենդանի էություն:

Քամալյանը բարձրացավ աթոռից, որ դրած էր փոքրիկ, հնամաշ գրասեղանի թով: Այդ սեղանի վրա դարաված էին անկանոն կերպով գանազան բովանդակության, մեծ ու պստիկ, կազմած ու անկազմ գրքեր, լրագրերի թերթեր, մի բանի գրչակոթեր, մի հալելի և ուրիշ հարկավոր ու անպետք իրեղեններ: Իսկ սեղանի առաջի կողմում, աթոռի դեմ քնկած էր մի բաց ձեռատետր:

Այս Քամալյանի հիշատակարանն էր:

Փոքրիկ ապակյա հասարակ կանթեղն աղոտ կերպով լուսավորում էր նեղ և ցածր առաստաղով սենյակը: Չենները դնելով վարտիքի գրպանները, գլուխը թեքելով դեպի կուրծքը, Քամալյանը սկսեց քայլել սենյակի մի անկյունից դեպի մյուսը, հետ ու առաջ, նրա դեմքը գունատ էր, նրա պայծառ ճակատը կորցրել էր յուր պարզությունը և ծածկվել այնպիսի կնճիռներով, որոնք երևում են միայն տարիքն առած մարդկանց ճակատի վրա: Բարակ սեպուլն հոնքերի տակից նայող մուգ աչքերը, զրկվելով իրանց նախկին կրակոտ փայլից, բնկել էին խոր խորշերի մեջ: Նրկու խոշոր գծեր այդ աչքերը բաժանում էին սփրթնած երեսի մյուս մասից:

Մի բանի ըուպի լուռ ու մունջ շրջելուց հետո, Քամալյանը կրկին մոտեցավ սեղանին: Նա սկսեց թերթել սեղանի վրա դրած ձեռատետրը, երբեմն ձեռը տանելով ճակատին և հետ դարսելով երկաշն, փայլուն ու կակուղ մազերը, որոնք շուտ-շուտ ցրվում էին առաջ:

— Ընեցի՞ր աչքիցս,— գոչեց նա հանկարծ, հիշատակարանը ձգելով սեղանի մյուս անկյունը:

Այն ավելի կրկնապատկում էր նրա վշտերը, երբ աչքի առջև էր: Այն հիշեցնում էր նրան յուր պախարակելի անցյալը, պատկերացնում էր նրա առջև մի դատարկ, մի հիմար կյանք, և ինքն իսկ քննադատում այդ կյանքը: Պիտի շորանար այն ձեռը, որ գրել էր այդ թերթերը, այն ձեռը, որ անշունչ առարկայիդ բերանը լեզու է գրել, որպեսզի այսօր այդ լեզվով անե՞ծ կարդացվի նույն այդ ձեռը բանացնողի դեմ: Եվ ի՞նչ էս դու, զզվելի թղթի կտոր: Ի՞նչ էս դու և ի՞նչ են ահա սրանք (Քամալյանը ձեռքը մեկնեց դեպի մեծակազմ գրքերը), որոնք խաբում են մարդկությանը, բախտավորություն են խոստանում, իսկ հետո գանձություն և կակիժ են տալիս այդ բախտավորության փոխարեն: Բայց ո՞չ, դուք թըղ-

թեր, մեղավոր չեք. մեղավոր են դարձյալ նրա նման զգվելի կենդանի-ները, մեղավոր է մարդ կոչված ստոր արարածը: Այո՛, մեղավոր են նրանք, որոնք սևացնելով իրենց կեղտոտ մատներով ձեր լուսնի նման մարդու երեսը,— հավաքում են ձեզ միասին, սիրում են աշխարհի շոքս կողմերը — նրա նման անօգուտ արարածների թիվը ավելացնելու և մարդկության թշվառությունը բազմապատկելու համար:

Մտաբերում է նա, երբ յուր պատանեկությունը օրերում, վարակված ընկերակիցների սովորությունից, ահա այդ սևացրած թերթերից մի կապ գրած առջևը, ժամերով կարդում էր, մայրը միշտ կրկնում էր. «Որդի, խնայի՛ր քեզ, սիրտդ մի՛ մաշի՛ր այս գիր ու գրչանքովն»: Այն ժամանակ մոր այդ խոսքերը նրան ծիծաղեցնում էին: Նա զվարճանում էր այդ կնոջ միամտությունը, որ չգիտեր «գիր ու գրչանքի» արժանավորությունը, նրանց օգտակարությունը: Տասը տարի է անցել այդ ժամանակից, նրա մայրն արդեն մեռած է, և այժմ Քամալյանն ուրիշ կերպ է հասկանում նրա խոսքերը: Նրա մայրը միամիտ չէր, ոչ, այլ ինքն էր հիմարը, որը նրա տղետ խոսքերի մեջ թաքնված խոր հիմաստությունը չգիտեր: Այո՛, չգիտեր, խորասուզված ընթերցանության մեջ, ոչինչ ուրիշ բան չէր ուզում հասկանալ, ոչնչի և ոչ ոքի չէր հավատում, բացի նրանից, ինչ որ ասում էին այս «գիր ու գրչանքը»: Այսօր ամեն ինչ անցած է, այլևս մայրը նրա կողքին նստած չէ, և նա չի կարող, նրա խրատը կատարելով, մխիթարել նրան: Այժմ ուշ է, ամեն բան վերջացած է, և նա...

Մի ուժգին ապտակ տալով ճակատին՝ Քամալյանը վեր թռավ աթոռից և սեղանից վերցնելով մի ծխախոտ, վառեց ու սկսեց ծխելով հետ ու առաջ շրջել: Նա ավելի ու ավելի գունատվում էր, մտաբերելով յուր անցյալը, յուր մանկությունը, այն օրերը, որոնց նա վերադարձնել կցանկանար, բայց չէր կարող: Այդ օրերը նրա համար մի-մի ասեղներ էին, որոնք ցցվելով նրա ուղեղի մեջ, բորբոքում էին նրան:

Նա ծխում էր անսովոր կերպով: Վառելով ծխախոտը, նա մի քանի անգամ աչնպիսի ազահուժով քաշեց, որ պապիրոսի կեսը ծուխ դառնալով, անհետացավ: Ինչպես մի մարդ, որ երկար շնչադեղությունից հետո, լիքը բերանով կլանում է թոքերը միանգամից օդի ահագին քանակություն, Քամալյանը ծխախոտի ծուխը յուր շնչի բոլոր զորությունով ծծում էր ներս: Կարծես, կամենում էր այդ դառն ծխով թունավորել և սպանել այն վշտերը, որոնք դարավել էին նրա ճնշված սրտի վրա, և արմատախիլ անել այն մտածումները, որոնցով ծանրաբեռնվել էր նրա ուղեղը: Բայց չէր լինում, ծխախոտը չէր օգնում, նրա վշտերը և մտածումները մնում էին միևնույնը. նրանք չէին թուլանում, չէին պակասում,

միայն ավելի գրգռվում էին: Եվ Քամալյանը հաղթված, ճնշված նրանց ներքո, չգիտեր ինչ աներ, ինչպես կրեր նրանց ծանրությունը: Նա կրկին մոտեցավ սեղանին և կրկին սկսեց յուր անգութ գատաստանը յուր անցյալի և ներկայի վրա:

— Համեմատե՛լ եմ, արդյոք, ինձ ուրիշ ինձ նման արարածների հետ, գտե՛լ եմ, արդյոք, իմ մեջ այն հատկությունները, որոնցով ես նմանվեի այժմյան մարդկանց, որոնք իմ կյանքը կապեին այդ մարդկանց հետ: Կա՞ն, վերջապես, ինձ նման ուրիշ մարդիկ: Այո՛ և ոչ: Այո՛, որովհետև բոլոր իմ ճանաչած մարդիկ առանձնապես վերցրած ունին իմ հատկություններից որևէ մեկը: Ո՛չ, որովհետև չկա մի մարդ, որ պարունակեր յուր մեջ այն բոլորը, ինչ որ ես եմ պարունակում իմ մեջ: Ինձ նման չկա մի ուրիշը, և ի՞նչ եմ ես: Ամենայն ինչ և ոչինչ: Այդ հաստատում է այս անողորմ, անգութ վկան, իմ նախատելի անցյալի այս արհամարհելի նկարագիրը:

Քամալյանն, այս ասելով, ձեռը դարձյալ մեկնեց հիշատակարանին, վերցրեց նրան և, դնելով յուր առջև, կրկին սկսեց թերթել: Կանթեղի ազոտ լույսը ընկավ հիշատակարանի մասնի տառերով գրված սողերի վրա: Նա շարունակում էր թերթել, երբեմն կանգ առնելով այս ու այն երեսի վրա և կարդալով: Այդ ժամանակ նրա դեմքն ավելի այլալույսում էր, նրա ճակատի կնճիռները մոտենում էին իրարու և սեղմվում, երեսի գծերն ավելի ու ավելի խոշորանում: Այդ նրա հոգեկան խորին հուզումը, նրա ներքին աշխարհի ծանրությունն էր: Հիբավի, հիշատակարանի ամեն մի երեսը, մտաբերելով նրան յուր կյանքի այս կամ այն ժամանակամիջոցը, գրգռում, եռապատկում էր նրա վրդովմունքը, լեցնում էր նրա դառնության բաժակը: Կարծես այս լուռ ու մունչ սև սողերը մի-մի թունավոր սողուններ լինեին, որոնք սողալով նրա մարմնի վրա, ծակծկում էին նրան իրանց թունավոր ասեղներով:

Հինգ տարի է, որ նա մտել է կյանքի մեջ: Ի՞նչ է արել այդ հինգ տարվա ընթացքում հասարակության համար, ի՞նչ օգուտ է տվել նրան: Ո՛չինչ, բացի վնասից: Բայց չէ՞ որ նա կամենում էր օգտակար լինել և դեռ ուսումնարանի նստարանի վրա, յուր երևակայության մեջ ստեղծում էր յուր ապագա «հասարակական գործունեության» համար հարյուրավոր ծրագիրներ: Ո՛ր են այդ ծրագիրները: Չկան նրանք, շոգիացել են: Ինչո՞ւ Որովհետև... այո՛, որովհետև նա այդպես չէր հասկանում կյանքը, որովհետև նա թափանցելի օդի մեջ կամենում էր ամբողջ կառուցանել: Նա կարծում էր, թե կարող է կյանքը ծառայեցնել յուր նպատակներին: Պատանեկական երևակայություն, ի՞նչի՛ր չես ստեղծում դու, ի՞նչ հսկայա-

կան խոչընդոտներ շեն փշրավում, խորտակվում քո առջև Ա՛խ. տեր
աստված, գլուխը պտտվում է, աչքերը մթնում են, երբ նա մտածում է
այդ մասին: Ի՞նչ անի, գիշերն անցնում է. լուսը մոտենում է, ամենքը
քնած են անդորր հոգով, ամենքը ցերեկվա իրենց աշխատությունից հոգ-
նած, հանգստանում են: Իսկ նա ինչ է արել, որ այդքան հոգնել, թուլացել
է, և ի՞նչ պիտի անի վաղը: Դարձյալ պիտի նստի այստեղ, այս տաղտ-
կալի, ձանձրացուցիչ սենյակում, կարգա, կարգա ու կարգա տակն ու վեր,
մի հինգ սող այս գրքից, հինգը՝ մյուսից: Տեր աստված, համբերություն
էլ չունի մի գիրք մինչև վերջը կարդալու...

Քամալյանը կրկին բարձրացավ տեղից և սկսեց շփարված շրջել հետ
ու առաջ, ինքն իրեն անդադար կրկնելով. «մի՞թե. մի՞թե շկա մի ելք»: Հետո նա հուզված մոտեցավ վառարանին և մեջքը տալով պատին, դարձ-
յալ խորասուզվեց յուր դառն մտածողության մեջ:

— Հարկավոր է, հարկավոր է անպատճառ դուրս գալ այդ ծանր մըտ-
քերի լաբիրինթոսից, — դարձյալ սկսեց խոսել նա ինքն իրան: Այո՛,
հեշտ է ասել, հարկավոր է ազատվել այդ ծանր մտքերից, բայց կատա-
րել... հըմ... Թշվառ արարած, ղզացիր քո ոչնչությունը, անիծի՛ր ինքզ
քեզ, ուրիշ միջիմարություն չունիս: Չէ՞ որ դու ամեն ինչ փորձեցիր, և
ի՞նչ հաջողություն դուստր: Գրականություն, ուսուցչություն և ուրիշ սույ-
նանման շավիղներ դու ոտք ես կոխել, ինչո՞ւ ուրեմն չկարողացար այդ
շավիղներից մեկի վրա երկար շարունակել քո ընթացքը: Չէ՞ որ դու մինչև
անգամ ուզում էիր արհեստավոր, նմշիսկ հասարակ բանվոր դառնալ,
ինչո՞ւ այստեղ ևս չկարողացար երկար մնալ: Ո՞վ էր քեզ արգելում, ի՞նչն
էր խոչընդոտ դնում քո առջև:

— Ո՞վ էր արգելում, ի՞նչն էր խոչընդոտ դնում իմ առջև, — կրկնեց
Քամալյանն ինքն իրեն:

— Ինքզ և ուրիշ ոչ ոք, քո խոչընդոտը պարունակվում է հենց քո
մեջ, — շնչաց նրան նույն ներքին ձայնը: — Որոնիր և կգտնես, հարցրո՛ւ
քո հիվանդ նյարդերից, քո դյուրագրգիռ զգացմունքներից, հարցրու քո
թուլ կամքից, անհիմն ու անհաստատ բանականությունից, և նրանք կա-
սեն քեզ: Դու ամեն տեղ որոնում էիր այն, ինչ որ քեզ համար հնարավոր
չէր գտնելու, և որոնածդ չգտնելով, հուսահատվում էիր ու թողնում քո
ընտրած ճանապարհը: Դու դեռ գործը չսկսած, նրա վերջի, նրա հետե-
վանքի մասին էիր դողում, և այդպես անում էիր դու ամեն անգամ, բո-
լոր ասպարեզներում: Քո խելքի և ղզացմունքների մեջ երբեք ներգաշա-
կություն չի եղել. ահա՛ քո ցավը, քո խոչընդոտը, քո արգիլքը: Դու չգի-
տեիր և այժմ իսկ չգիտես այն նշանավոր իմաստասերի խոսքերը, թե

«զյանքը կոմեդիա է մտածողի համար, իսկ դրամա — զգացողի հա-
մար»: Քեզ համար նա դրամա է եղել, ուրեմն թող կատարվի այդ դրա-
ման մինչև վերջը:

— Ծշմարիտ է:

— Խմի՛ր, ուրեմն, քո դառնությունը մինչև բաժակի հաստակը:

— Խմե՛լ. այո՛, կլսեմ և մի կաթիլ անգամ չեմ թողնիլ նրա մեջ:

Եվ Քամալյանը կրկին սկսեց շրջել:

Փոքրիկ սենյակը լցվեց մի ծխախոտի ծխով: Վառարանի մեջ այր-
վում էին փայտի վերջին կտորտանքը:

— Հույս, — ահա ի՞նչ է հարկավոր ինձ, ահա ինչի բացակայությունն
է թունավորում իմ կյանքը: Բայց ո՞րտեղից գտնել հույս, և ո՞ր է նա,
ի՞նչպես կարող է նա նորից վերագառնալ իմ մեջ, քանի որ նա միան-
գամայն, այո՛, միանգամայն մեռած է...:

Այս խոսքերը Քամալյանն արտասանեց ավելի բարձր ձայնով: Հետո
նա յուր մոռու, ցրված հայացքը ուղղեց դեպի վառարան և սկսեց ան-
թարթ աչքերով նայել կրակին: Մի տեսակ դառն ծախս էր խաղում նրա
շրթունքների վրա այդ ժամանակ:

Ահա վառարանի մեջ այրվում է անտառից բերված փայտը: Սրանք
ևս, այդ անշունչ փայտի կտորտանքն ևս անօգուտ չեն: Քանի որ լուռ ազ-
տառի մեջ էին, այնտեղ նրանք կազմում էին ահագին կանաչազարդ ծառեր
բազմաթիվ ճյուղերով և անհամար տերևներով: Այդ մի բախտավորու-
թյուն է: Նրա ճյուղերի շվաքի տակ հանգստանում էր հոգնած հովիտն
յուր փոքրիկ գառնուկների հետ, նրա գազաթում ուրախ-ուրախ թռչկո-
տում և ղվարճանում էին անթիվ թռչնակներ: Որքա՛ն, երևի բախտավոր
էր զգում իրան ծառն այդ ժամանակ, որչա՛փ նա հպարտանում էր զգալով
յուր օգտակարությունը թե՛ մարդուն և թե կենդանիներին: Սակայն, ապե-
րախտ է մարդը: Ի՞նչ վճարեց նա բարեսիրտ և օգտալետ ծառին նրա
վեհանձնություն փոխարեն: Նա, այդ երախտամոռ արարածը, կացնի
սուր բերանն յուր կեղտոտ և զզվելի ձեռներով ուղղեց ծառի ամուր և
հաստ բունին: Տնքաց այդ վեհանձն մարդասերը, յուր սրտի խորքից անի-
ծեց ապերախտ մարդուն, ճոճուաց և, մի դառն հառաչանք արձակելով,
թափալվեց գետին: Ծառը մեռավ, բայց մահից հետո ևս նա չկորցրեց
յուր օգտակարությունը: Նրա մարմնի փշրանքներն ահա այսօր ձմեռվա
սառնությունից պաշտպանում են մի զզվելի մարմին: Գյուղական խըր-
նիթում նրանք տաքացնում են աղքատ շինականի և նրա փոքրիկ զա-
վակների ձյունից ու բուրբից բարացած մարմինները: Հարուստի պալա-
տում նրանք դուրեկան ջերմություն են պարգևում փարթամներին: Իսկ

նա, անբախտը, նա է միայն ավելորդ մարմին աշխարհի երեսին: Որքան դժբախտութուն, որպիսի՞ ցավ է զոչալ ինքդ քեզ մինչև անգամ այդ անշունչ առարկայի, փայտի առջև քո ստորութունը, քո ոչնչությունը: Այդ մի անտանելի վիշտ է...

Քամալյանը մոտեցավ սեղանին և կրկին սկսեց թերթել հիշատակարանը:

Այնտեղ նկարագրված է նրա կյանքը 187... թվականից մինչև այսօր: այսինքն՝ սկսած այն օրից, երբ ավարտեց գիմնազիայում յուր ուսման ընթացքը: Նա արհամարհեց բարձր կրթությունը և ինչո՞ւ: Նրա համար, որ ավելի շուտ մտնի հասարակական գործունեության ասպարեզը: Այն ժամանակ շտապում էր և, կարծելով, թե բավական է յուր ստացած մըտավոր պաշարն այդ ասպարեզում յուր համար հարմար տեղ բռնելու: Նա մտածում էր, որ կարող է ընթերցանությունը լրացնել այն պակասը, որ պիտի լրացներ համալսարանն, և սկսեց այդ օրվանից անդադար և անընդհատ կարդալ, կարդալ ու կարդալ: Ահա այստեղ գրված է նրա կարդացած գրքերի անունները: Տեր աստված, ո՞րչափ անկանոն և անկապ ընթերցանություն: Բայց նա մինչև այսօր էլ շարունակում է: Օ՛հ ցնորք, մի ժամանակ նա հավատացած էր, թե մեծ բանաստեղծական ձիրք ունի և այդ ցնորքով ռեկորված՝ ուսումնասիրում էր Շեքսպիրին, Շիլլերին, Բայրոնին, Գյոթեին, Լավ ուսումնասիրեց. համբերություն չունեցավ սրանց գրվածքներից զեթ մեկը կանոնավոր կերպով կարդալու: Ինչ ծաղրելի միտք էր այն, որ այդ ժամանակ նրան պաշարել էր: Նա հավատացած էր, թե յուր մեջ կա թաքնված ընդարձակ տաղանդ և կարծում էր, որ ընթերցանությունը կսպանի այդ տաղանդի ինքնուրույնությունը: Բայց ահա՛ նրա բանաստեղծական տաղանդի պտուղը, ահա այն հիմար, անհամ ոտանավորները, որոնք նույնիսկ Քառույցյանի նման տխմարին էլ ծիծաղ էին պատճառում: Փորձեց մի դրամատիկական պիես գրել՝ կարծում էր, որ պրոզան ավելի կհաջողվի Բայց, դեռ առաջին երկու երեսը շավարտած, թողեց: Այն արդեն չափից դուրս անհամ էր: Փորձեց վեպիկներ գրել... թյու՛ր, ի՞նչ անտանելի էին այդ օրերը: Ուղիղ երկու շաբաթ մտածել միայն մի վեպիկի վերնագրի մասին և վերջ ի վերջո հորինել «Գանդաղություն» վերնագիր. այդ արդեն չափից դուրս է, խեղադարություն է: Եվ ո՞ր մեկը թվի, նրա հիմարություններն անթիվ, անհամար են, նրա ամեն քայլը եղել է սխալ: Բայց ինչի՞ցն է ծագել այդ սխալը: Թուլությունից, հաստատ կամքի բացակայությունից, որոնք նրա անբնական կյանքի հետևանքներն են: Նույն անբնական կյանքը շարունակվում է և այսօր: Նրա ուղեղը ծանրաբեռնվել է հազար տեսակ տարբեր գաղափարներով,

իրարու հակառակ մտքերով, և այդ բոլորն անորոշ ու անկանոն կերպով այս րոպեին դասավորված նրա գլխումը, դժգոհում են այնտեղ, ինչպես անթիվ որդեր: Ի՞նչ է արել... ի՞նչ է անում և ի՞նչ պիտի անի... է՛լի ոչինչ: Ոչի՞նչ...

Նա հանեց ժիլետի գրպանից ժամացույցն և նայեց:

— Արդեն գիշերվա երկու ժամն է, քունս չի տանում, գլուխս ցավում է... ականջներումս, կարծես, թմբուկներ են ածում, գլխիս գանգը ուղում է տրաքվել: Ինչպե՞ս տաք է ճակատս, աչքերս մթնում են... այդ ինչի՞ցն է... Անքնությունից կլինի, երեկ գիշեր էլ մինչև լույս չեմ քնել: Բայց ի՞նչ անեմ, որ քունս չի տանում: Զարմանալի բան... այսօր չեմ ճաշել, երեկոյան էլ թե՛յ չեմ խմել, բայց քաղց ամենևին չեմ զգում, ախորժակս մեռել է...

Նա կրկին բարձրացավ տեղից և կրկին սկսեց քայլել: Այս անգամ նրա երեսին բուրբուխի գուն չէր մնացել, աչքերը վառվել էին, ցամաքած շթունները ցնցողաբար դողողում էին: Նա մտածում էր, բայց ինչ էր մտածում. այդ ինքն էլ չգիտեր: Նրա գլխում տիրում էր կատարյալ քաոս: Սակայն մտքերի այդ խառնաշփոթության մեջ որոշվում էին հետևյալ դժերը:

— Հոգու անդորրությունը մարդկային կյանքի երջանկությունն է: Երանելի է այն մարդը, որ վայելում է այդ երջանկությունը: Ես մինչև այսօր դուրկ եմ եղել նրանից, նամանավանդ այժմ: Իմ անցյալը լիքն է վշտերով, ապագան պատկերանում է իմ առջև սև գունդերով, իսկ ներկան անտանելի է: Անտանելի՞ է, հեշտ է ասել, թե կյանքն անտանելի է, բայց զգա՛լ այդ անտանելիությունը, օօ՛օ... Մորացկանի, անգամալույծի դառն, դժնդակ կյանքի հարվածների ներքո թշվառացած արարածների ջղբալի գրույթները կարող է հասկանալի լինել ամենի համար: Բայց թե որքան ծանր է այս գրույթները, որքան վշտալի է. այդ զգալի է միմիայն իրան, միմիայն թշվառին: Ամենազորեղ երեակայությունը, ամենազգայուն սիրտ ունեցող մարդն անգամ չի կարող զգալ ուրիշի թշվառությունների տանկերող մասը: Ո՞վ կարող է զգալ իմ գրույթները, բացի ինձանից: Ո՛չ ոք: Ինչպես կարող եմ ես հասկացնել ուրիշներին, այն ինչ որ ես եմ զգում: Ոչ մի կերպ, դա անհնարին է:

Քամալյանը կրկին թաղվեց մտածողության մեջ: Անցան մի քանի րոպեներ և կրկին սկսեց խոսել բարձր ձայնով:

— Այո՛, անտանելի է կյանքը, այս աշխարհում ինձ համար տեղ չկա: Անօգուտ եմ եղել մինչև օրս... անօգուտ եմ այժմ... անօգուտ կլինի և՛ իմ ապագան: Անօգուտ ինձ համար, վնասակար ուրիշների համար: Եվ

ով կարող է ասել, որ ես հասարակութեան ավելորդ անդամ չեմ: Ա՛խ, կյանքի բեմի վրա ես դեր չունիմ: Իսկ մի մարդ, որ դեր չունի, նա պիտի հեռունա բեմից, որպեսզի չխանգարի խաղացողներին: Այդ պարզ է, և ոչ ոք չի կարող հակառակել: Ի՞նչ միտք ունի, ուրեմն, իմ գոյութիւնը: Ոչինչ: Չկա մի բան, որի հետ կապված լինի իմ կյանքը: Ես ավելորդ մարմին եմ, որ սխալմամբ ընկել եմ այս աշխարհը: Ես իսկի մարմին էլ չեմ... Քափանցելի օգ... Այդ էլ չեմ... օդը օգտակար է... Բաս ի՞նչ եմ... ոչինչ: Միայնում են ֆիզիկոսները, ասելով թե աշխարհում «ոչինչ» ասված բան չկա: Ի՞նչպես թե չկա, բաս ես ի՞նչ եմ: Միայնում են. երևի, նրանք ինձ չեն ճանաչում, ապա թող ինձ իրանց գիտնական հետազոտութեան ենթարկեն, այն ժամանակ կտեսնեն, թե ինչպես կոչնչանա իրանց թեորիան:

Գրում սաստիկ ձյուն էր գալիս: Քամւայանք բարձրացավ տեղից և, պատուհանի վարագույրը մի կողմ ծալելով, սկսեց նայել դեպի փողոց: Երկար ժամանակ նա անշարժ դրութեան մեջ նայում էր քրտնած ապակիների միջով ձյունալի մթնոլորտին: Հանկարծ նա, կարծես մի բան մտաբերելով, աչ ձեռը խփեց ճակատին և պատուհանի վարագույրը շտապով ծածկեց:

— Վճռված է, վճռված է, — արտասանեց նա բարձր ձայնով և կրկին գիմեց սեղանին:

Նա ջարդված սրտով, թուլացած մարմնով ընկավ աթոռի վրա և երկու ձեռներով պինդ սեղմելով գլուխը, սկսեց անթարթ աչքերով նայել հիշատակարանին: Նրա հայացքն անմիտ էր, նրա շրթունքները ժպտում էին վայրենի կերպով, աչքերը փայլում էին մի տեսակ կատաղի փայլով: Մի քանի րոպե նա այս դրութեան մեջ մնաց, հետո կրկին սկսեց քայլել: Նրա ծնկները թուլացել էին, հարբածի նման չէր կարողանում ուղիղ ման գալ: Այդպես շարունակեց մոտ կես ժամ: Հետո նա, շուտամուտ գալով, դարձյալ մոտեցավ սեղանին և հանկարծակի, խելագարի պես, հարձակվեց հիշատակարանի վրա, վերցրեց նրան և սկսեց ձեռներով ճմուռել և ատամներով կրծոտել...

Վառարանը հանգչելու վրա էր, կրակի երեսն արդեն ծածկված էր մոխրով: Քամւայանք, հիշատակարանը կրծոտելով և վայրենաբար բղավելով, մոտեցավ վառարանին, վերցրեց ունեղբը և կրակը խառնեց: Անցան մի քանի վայրկյաններ, հանկարծ կրակը վառվեց, և վառարանի մեջ բարձրացավ պայծառ բոց:

— Հա՛, հա՛, հա՛, քսանուհինդ տարվա կյանք... անձ ինչ է բո

վարձը, անձ ինչի ես արժանի դու, — գոռաց նա վայրենի զվարճութեամբ, նայելով հիշատակարանի բոցավառված թերթերին:

Մի րոպեում կրակը լափեց երեսուն թերթերից բաղկացած ձեռատետրը: Բոցը դադարեց, և կրկին մոխիրը ծածկեց կրակի երեսը:

— Վերջացավ, վերջացավ ամենայն ինչ, քսանուհինդ տարվա կյանքս մոխիր դարձավ, մոխիր դարձավ իմ բոլոր անցյալը... Ազատվեցի, ու՛ֆ, ազատվեցի... դեռ կորիր հին կյանք, էլ քեզ հետ ես գործ չունեմ:

— Ամեն ինչ կորավ, կորավ ամբողջ կյանքս, անհետացավ: Չկա այն: Իսկ ապագա՞ն. հը՛մ, երկխա եմ, նորից պիտի մեծանամ, հա՛, հա՛, հա՛, քսանուհինդ տարեկան երեխա, ինչ ասել կուզի, շատ փոքր եմ դեռ: Սպասիր, կրակ, ես քեզ համար դեռ կարակուր շատ ունիմ պատրաստած, տեսնում եմ խիստ ես քաղցած... սպասի՛ր: Գա ի՞նչ է, հա՛...

Նա սեղանի վրայից վերցրեց մի մեծ հաստակազմ գիրք:

— Առաջ, առաջ այս ցնորամիտին, հետո, — ասաց նա ձգելով գիրքը վառարանը: Բարձրացավ մի թանձր ծուխ, որից հետո գիրքը բոցավառվեց, և նրա կազմի վրա փայլեց ոսկեզօծ տառերով տպված «Философия безсознательного» վերնագիրը: Բոցը շղաղարած, վառարանի մեջ ընկավ մի ուրիշ գիրք, որին հետևեց երրորդը, չորրորդը, թվով մինչև տասը:

— Հիմարներ, ամբողջ ձեռ դատարկ կյանքը նվիրել եք այդ թերթերը սևացնելուն, տեսեք կրակը ինչ շուտ է լափում ձեր խելքը... Ի՞նչպես է, լա՞վ է, կուլեցեք իրարու հետ, բայց տեսեք, ես ձեզ ինչպես հաշտեցրի... Բոցը կրկին դադարեց, և մոխիրը ծածկեց կրակի երեսը: Քամւայանք հեռացավ վառարանից, կանգնեց սեղանի առջև, մտիկ տվավ այրված գրքերի դատարկված տեղին, հետո հայացքը դարձրեց վառարանին և ձեռները բարձրացնելով, մի ուժգին հարված տվավ գլխին:

— Ի՞նչ արի ես, ի՞նչ արի, ի՞նչ արի այդ, — գոռաց նա այնպիսի զորեղ ձայնով, որ հարեան սենյակում քնից զարթնեց նրա տանտիրուհին, պառավ Քեթևանը:

— Այժմ ես նոր մարդ եմ, հա, հա, հա, — կրկնեց Քամւայանք, կատաղաբար ծիծաղելով: Շեմքի մեջ երևեցավ Քեթևանի սարսափած դեմքը: Քամւայանք, ինքն էլ չզիտեր թե ինչու, հարձակվեց պառավի վրա և, բռնելով նրա թևերից, ներս բաշեց:

— Ե՛կ այստեղ, ցանցառ պառավ: Պառավը սարսափած, դողողալով, մեջքից ծոված, ակամա հետևեց նրան:

— Քանի՞ տարեկան ես: — Խելքդ դրուստ տիղը չէ, երազ ես տեսի:

— Քանի՞ տարեկան ես: — Խելքդ դրուստ տիղը չէ, երազ ես տեսի:

Ալեքսանդր Շիրվանզադե

Պ Ա Տ Մ Վ Ա Ծ Բ Ն Ե Ր

Խմբագիր՝ Ս. Ս. Հակոբյան
Նկարիչ՝ Հ. Ա. Կառապետյան
Քեղ. խմբագիր՝ Բ. Վ. Մազմանյան
Տեխն. խմբագիր՝ Մ. Ն. Դավթյան
Վերատպող սրբագրիչ՝ Ռ. Ս. Հովսեփյան

ИБ 2141

Հանձնված է շարվածքի 03. 02. 1986 թ., Ստորագրված է տպագրության՝ 3. 06. 1986 թ.: Թուղթ № 3, չափսը՝ 60×84¹/₁₆: Տպագրությունը՝ բարձր Տառատեսակը՝ «Գրքի սովորական»: Հրատ. 9.56 մամ., տպ. 11,0 մամ., պլամ. 10,23 մամ., տպ. 10,5 զուն. թ. օտ.: Պատվեր 197: Տպաքանակ՝ 50 000:

Քվեը՝ 95 կոպ.:

«Խույս» հրատարակչություն, Երևան-9, Կիրովի 19 ա:

Издательство «Луйс», Ереван-9, ул. Кирова, 19а.

ՀՍՍՀ հրատարակչությունների, պոլիգրաֆիայի և գրքի առևտրի գործերի պետական կոմիտեի № 1 տպարան, Երևան, Ալավերդյան 65:

Типография № 1 Госкомитета по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Арм. ССР, Ереван, ул. Алавердяна, 65.